

РАСТКО НЕМАЊИЋ - СВЕТИ САВА

„У бесмртни живот кроз смрт прешао. Ко да му се не дивн, ко да не слави то пречисто живљење богомудрог, светог! Ко да не ускликне с љубављу Сави преблаженом, који је учењем божанственим отачество озарио и мрак несазнања одагнав засадио плодове бо госазнања.“

ПОЛИМЉЕ

лист за друштвена и политичка питања

СПЕЦИЈАЛНО ИЗДАЊЕ 25. ЈАНУАР 1991. ГОДИНЕ

Од 1. фебруара 1932. до 1. јануара 1938. године у Природољуб су излазили издвојени листови „САМЦАК“, „РАДНИК“ и „ЛЮБИ САМЦАК“. После рата привремено се појављују 1. марта 1952. године под именом „ГЛАС ПОЛИМЉА“. Од 1. маја 1953. године лист мења име у „ПОЛИМЉЕ“ и тако излази до 27. јануара 1979. године. 1. маја 1980. године поново се појављује лист „ГЛАС ПОЛИМЉА“ који од 20. децембра 1989. године мења име у „ПОЛИМЉЕ“.

У складу са Уставом Републике Србије од 14. маја 1977. године „Полимељ“ је национално Српског братства и јединства са сродним листовима.

YU ISSN 0351-8175

ЖИВОТОПИС РАСТКА НЕМАЊИЋА

Пре више од осам векова, око 1175. године, у Расу, престоници старе српске државе Рашке рођен је најмлађи син Стефана Немањића и његове жене Ане, по имену Растко, лепо, весело и тако паметно дете да постаде миљеник целог двора: „Ово ће дете бити неко ново знамење”. Његов отац, наочит, висок, модрооки Стефан Немањић, зачетник Династије Немањића, „у сили и светлости својој тако изненадне”, како је писао Црњански, „да беху као метеори”, наследио је престо великог жупана од свога оца, чије име није остало забележено као ни имена осталих Немањића. Иначе, корен речи Немања настао је од библијског имена Намама за које се претпоставља да значи немам а означавала је поштовање и обожавање. Стефан Немања, зачетник је традиционалне немањичке оданости цркви и свештенству.

Жупан Стефан Немања имао је три сина. После Вукана, коме је доделио приморске земље и Стефана коме је наменио круну Немања је желео још једног сина да му он и жена Ана, већ зашли у године поклоне своју љубав. Хиландарски монах Теодосије у Житију Светог Саве записао је молитву „мужа, благочастивог и богобожаљивог, ништелу-бивога”, и „благочастиве Ане”: „Влади - ко Господе Боже Сведржитељу, који си негда послушао Аврама и Сару и остале праведнике који су молили за чело, узвиши данас и нас грешне слуге твоје што ти се моле. Дај нам по твојој доброту, да добијемо још једно мушко чело, које ће бити утеха души нашој и тобом наследник наше државе, жезал старости наше, на кога ћемо положити руке и починути. И дајемо ти заједничке обете: од зечетка детета до природне законите љубави и од постеле одлучићемо се и свако за себе у чистоти тела све до краја живота сачуваћемо се”. И плод молитве по природи се родивши, од Бога дан, Богу се и намени што и би”, закључује Теодосије.

Од самог рођења Растко Немањић је био окружен натприродном љубављу родитеља. Највише времена проводио је у читању: „Божанствених, светих књига”. Желео је да „избегне свет и да се одвоји од свих”. Његови родитељи, напротив, желели су да влада земљама и да се раскошно ожени.

Као седамнаестогодишњак, рекавши оцу да иде у лов на јелене, очаран светогорским монасима побегло је у Свету Гору. Избегумљени отац посла потеру и једном од својих војвода, по бележењу, Теодосија, рече: „Знаш колики је бол од љубави према деци и огањ што ваља гори и никад се не може угасити. Зато љубезни, ако си икад примно какво добро од нас сада је време да љубав покажеш. Ако се пожуриш за стигнеш и

СВЕТИ САВА

Кад се пише живот Светог Саве, пише се у ствари почетак наше просвете у Средњем веку. Његова личност и његов рад били су извор, вековима, српске културе.

Као што се династијом Немањића започиње државна историја средњовековне Србије, тако да је у народу постојала свест као да пре Немање државе и није било, тако и историји српске, средњовековне просвећености почиње, искључиво, Светим Савом, као да је пре њега и није било.

Лични утицај Савин јасан је, и кроз легенду средњовековну, и у историјским изворима, од почетка. Несумњиво је да је пример његовог сина утицао на Немању. Ван сваке је сумње и то да је улога коју је Сава играо у држави Стефановој и у помирењу његовом са Вуканом плод Савиних личних, духовних вредности. Скоро свемоћни утицај његов не престаје, крај свих привремених прекида, и у државним пословима његових синоваца, Радослава и Владислава. У породици Немањића његов лични живот, али сем тога и његове главне замисли, о цркви и држави, трају неисцрпном снагом, још од времена његових савременика, па све до доба цара Стефана Душана Силнога и даље, за времена породица Лазаревића и Бранковића, споредних грана истога стабла.

Одмах после смрти Савине, и преноса његовог у отацство, његова успомена и његов гроб утичу на веру српског двора, властеле, па и широких народних слојева, онолико, колико су некада утицале и легенде о Немањи. Народ, нарочито болесници, кљаста и слепи, нагнуше до Милешеве, са вером у натприродну моћ Савину. Од тада, у цркви српској, али и у дну народа, постоји предање да „српску земљу бранећи је чувају оба заједно, Симеун пречасни и свесвећени Сава, од најезде непријатељске”.

Сава је манастиром Хиландаром

положио основе и средњовековне наше културе. Далеко од тога да буде само једноставни пренос византизма, та култура има, баш од његова времена, своје словенске и српске црте пуне значаја. Његов типик почетак је српске, средњовековне књижевности која је кроз остале векове у нашој просвећености оставила дубока трага. Сава је оснивалац монашког реда и манастирских закона у српским, као законодавац црквени са је и данас у средишту проучавања. У сваком случају, око њега и његовог живота почиње једна велика наша културна епоха која се назива немањићска, али која би се могла звати и светосавска.

Сава је дао пример, први пример, великог живота, посвећеног духовним вредностима. Сава је створно сталеж који је непролазно носио светиње државе и народа, балканском скромношћу и трпељивошћу која је неисцрпна.

Сава је зачетник просвете. У његовој цркви, архитектура, дрворез, сликарство, ситна уметност али ванредна, обрада злата, сребра, ткања и везова, која тек има да се прослави и која је, по ономе што је у њој битно и лепо, не само оригинална, него и наша балканска, развијаху се у његовим традицијама. Писменост свештенства, почетак школа, писменост уопште у нас, вековима, Савина је заслуга.

У Средњем веку, са својим манастирима, писцима, књигама, писменошћу свештенства, уметношћу, блеском, Савина црква исто је што и наша култура, а за време Турака њена снага расте још више и она постаје народу једина утеха.

Савино дело, за време тих 500 година, постало је легенда и та легенда имала је у себи више снаге можда него његов црквени рад, за живота. (Из књиге „Свети Сава”, Београд, 1934)

ОТАЦ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Центри средњовековне књижевности и писмености били су манастири и владарски двори. Задужбина Немање и његовог сина Растка Немањића, Хиландар, био је главно средиште српске културе. „Добро организован и богато обдариван од свих српских владара и велможа”, како пише др Драгољуб Павловић, „он је за све време представљао неку врсту високе духовне школе из које су излазили најбољи српски средњовековни писци.”

Иако је и пре 13. века на Светој Гори постојала развијена преписивачка и преводилачка делатност, тек се Свети Сава сматра зачетником осамостаљене српске књижевности. Његова прва дела су Карејски и Хиландарски типик, који се не могу назвати правим књижевним

делима. У истом духу Сава је написао Студенички типик и Крмчију.

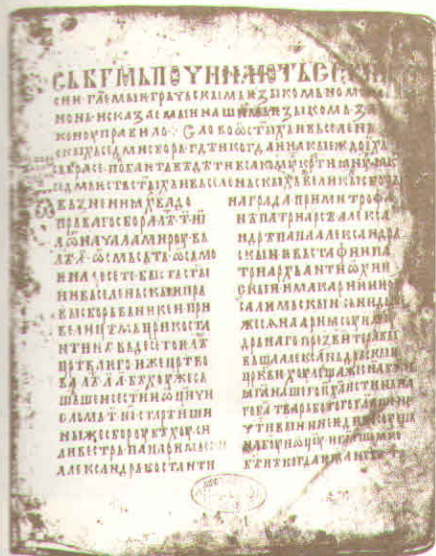
Основу српске књижевности у то време чине житија и службе. Житије Светог Симеона и Служба светом Симеону су прва српска књижевна дела те врсте и једина су Савина дела која су писана чистим црквенословенским језиком српске редакције – српкословенским, док су сва остала писана или мешавином, или углавном народним језиком.

КРМЧИЈА СВЕТОГ САВЕ

Свети Сава је дао први правни кодекс српском царству. Својом Крмчијом (зборник прописа) ударио је темеље словенског права и стотинама година овим номоканоним уређиваће се правни живот словенских народа ањ већина правила понашања ушла су у Душанов законик 1349. године. Крмчија Светог

Саве сматра се најзначајнијим правним кодексом српске цркве и српске средњовековне државе. Најстарији сачуван препис Крмчије је из 1262. године – Иловачки препис.

Крмчија је састављена на разумљивом народном језику, са њене основе почињу на црквенографанским и грађанским прописима Византије, који су добрим делом примењивани у Србији.

У Крмчији Свети Сава каже: – ... „Нико нипошто да не брине само о себи, него и о ближњем и нико да нема ништа више од другога: ни богаташ од сиромаша, ни господар од слуге, ни кнез од онога над којим влада, ни цар од војника ни премудри од неученог, јер свима је Бог подарио једну благодност”...

Законе треба тумачити у циљу већег човекољубља, писао је и говорио Сава. Зато се о сиромасима требало да стара црква и духовници, да их хране у цркви и да им се „укаже свако старање и да нико не присваја што је црквено.”

Миодраг Павловић ИЗ ДАНИЛА ПЕЋКОГ

Господ
небеса утврди
мудрошћу

а земљу основа
на Ничем

ту је
и свако од нас
пустно корен

насупротив
чуду
неисповедивом

што над главама
промиче
мрко

Онда Сава стане пред мене

Каже: ко си
овде је вече
никога нема
сенке све раде
по својој ћуди
гладују
ево ти хлеба
врати се кући
проповедај
друге исцељуј
себе лечи

Атос ће да остане где је
што ти тражиш
дубоко је
у пећини
врати се
пази на свом путу
држи се речи

ОСНИВАЧ НАУЧНЕ МЕДИЦИНЕ

... Историјско дело Саве Немањина склапају неколико његових животних делатности. Сава као: дипломата – политичар, црквено-државни организатор, културно-просветни радник, књижевник али и оснивач научне медицине и првих српских болница.”

Прву српску болницу основали су око 1191. године у Хиландару Немања и његов син Сава. После хиландарске болнице св. Сава оснива 1208. или 1209. године болницу у Студеници. Обе болнице подигнуте су по угледу на византијске. У одвојеним просторијама о болесним монасима бринули су болничари који су их лечили по најсавременијим медицинским књигама које је Сава први почео преводити на српски језик. Тако су руком Саве и његових калуђера преведена дела Хипокрита, Диоскорида, Галена, Авицене, чиме је и означен почетак српске научне медицине и фармације.

За обе здравствене установе написао је и два типика (пропис о уређењу и раду болница). Са својих путовања по Азији и Африци Свети Сава је донео не само мошти светаца и чудотвораца већ и разне егзотичне лекове далеких земаља, лекамените дотле потпуно непознате у нашим крајевима, као и обичај балсамовања владара. Најбољи балсам био је стиракс, који се као лек помиње још у доба Херидота, а коришћен је и за балсамовање Немањина.

вратиш сина мојега и тиме утешити срце моје и матери душу од смрти ослободиш, заслужићеш много добра”.

Потера међутим није успела да врати Растка у домовину. Војвода га је пронашао у руском манастиру Свети Пантелејмон. Срећан што је стигао са потером на време војвода и његови пратиоци проведоше лепо вече у друштву Растковом уз песму и богату гозбу. Уморни од пута и опијени гостопримством Немањини изасланици поспаше у цркви на свеноћном бденију.

„Тада у ноћи, уплашен да га силом не врате Растко Немањин зажеле да сместа прими монашку ризу. Место светског и поносног имена Растислава на монашењу му, дадоше име библијско: Сава.”

Чувши за ово српски војници очајни насрнуше на монахе. Тек је Сава успео да спречи крвопролиће. Башио је пред војводу своју одсечену косу и поручио оцу: „да је уверен да ће овде у Светој Гори дочекати и видети Господина оца својега и насладити се свете и часне старости његове и наситити слатке и вечите љубави његове”.

Сава се није дуго задржао у манастиру Пантелејмон кренуо је по Светој Гори Атосској да упознаје друге манастире и испосничке ћелије у којима су боравили монаси. Давнашња жеља му је била да се и сам преда аскетском животу у некој од светогорских испосница на литицама изнад мора. „Радећи најтеже послове исцрпљујући се сталним ноћним молитвама, једући само мало хлеба и воде, идући бос по светогорском камењу Сава се чинио као гневани непријатељ својему телу... Изгледао је као да нема тела или га има од бронзе а живо”.

Док је Сава поправљао и дограђивао Ватопед његов се отац одриче престола и световног живота. „Јер видим како је све што је човечије ташто”, говорио је тада Стефан Немања по записима Савиним, „како неће преостати после смрти богатство, нити ће ићи (са нама) слава, јер кад дође смрт све ово уништи. Због тога се узалуд ценимо. Кратак је пут којим ходимо, дим је живот наш, пара, земља и прах. За мало се јавља, па брзо пропада. Зато је, уистину, све тишина. Јер је овај живот сенка и сан. Кад сав свет стечемо онда се у гроб селимо, где су заједно царени и убоги”.

Немања одлази у своју задужбину Студеницу и добија монашко име Симеон, а његова жена Ана у женски Богородичин манастир у Топлици где добија име Анастасија.

После годину и по дана проведених у Студеници 2. новембра 1197. године Симеон одлази на Свету Гору, у Ватопед, код сина Саве „узев много тешка злата и сасуде златне и сребрне, ради раздавања манастирима и пустињацима”.

Теодосије је овако описао сусрет Симеона и Саве: „А кад је син пришао оцу да га целује, и када се удостојише давнашње жеље да један другога виде – о, неисказане њихове радости, што је не умем описати! – Ни један од њих није могао пустити ни гласа ни речи, и да отац није био прихваћен на једном хтеде пасти. А кад је дошао старац к себи многим сузама обливахе жељену свету гла-

дубљенога сина градеи је и дубеи и
три пратисајдиџа”.

Симеон и Сава започињу на Светој
Гори своју заједничку ктиторску делат-
ност. По предању Симеон и Сава тобоже
имали намеру да Хиландар подигну
у српски манастир. Легенда каже да је
у његовој некој старој да поручи
неком Сава: „Љубиш с овим туђи-
њим богом и жмате дубави у Господу прес-
ветим манастирима, али испросите
што, или заустели манастир, обновити
стварите за отачество своје, да се срп-
ски манастир зове. „Братство манастира
нека све је међутим чинило да осује-
немога и Саву у стварању самостал-
ног српског манастира. Ако ни због чега
тог а ово да не би изгубили своје
неке финансијске заштитнике. Цар
Петар је Трећи је, међутим, загаранто-
вао ктиторском хрисовулом, потпуну
слободу манастиру Хиландару, који неће
бити никоме подложен, „ни светогор-
ном проту, ни игуману манастира Вато-
на, него ће бити самосталан, својевлас-
ан и самоуправан”.

„После овога мало поживевши, пре-
добно отац наш Симеон у манастиру
своје достигавши чину савршенства ко-
жеме сви који Бога љубе. Симеон је
умро у Хиландару 13. фебруара 1199. го-
дине.”

Сава је после очеве смрти наставно
успео да присаједи-
ни опустели манастир Зг а од цара је
био дозволу за држање сопствене лађе
која је братство сваблевала камришица.
Истовремено српски манастир је био
самобођен владања свих дубина. У то
време у Србији започиње борба између
Савина брата Вукава и Стефана око
престола. Симеон је, супротно средњове-
ковним српским обичајима да најстарији
наследник она, круну доделио Степа-
ну Вукава, који је владао приморским
окрајима није могао с тим да се помири.
Убрзо после очеве смрти насрнуо је на
брата. Браћа су се сукобљавала и око
политичких веза са црквама у Риму и Па-
ризу.

Са моштима Св. Симеона Сава се
ухватио у ратом разорену Србију. „Дође
тамо невријатељ, глад, гори од оних ко-
ји су прошл и учини други свој плен, ве-
ћ од првога који никако није волео наш
отца”, пише је животописац Доментијан.
Два је без стрела стрелаљала и без копља
убијала и без мача секла и без палоша уби-
јала, једном речју без ногу је гонила и
у руку хватала и без ножа клала и без с-
вог оружја је пишла и само мртве трупо-
ве подлагала... Тако за наше грехе сва на-
ша земља пуна беше мртваца и дворови
пун и куће пуне и путевни пуни и за гре-
хове наше ни гробари их нису могли сах-
тавати него су их једва смештали у
мртве јаме.

Такође пралике је затекао Сава када
је вратио у домовину да заједно са бра-
том Стефаном влада Србијом. „Ако је у
Светој Гори Сава био тамна сенка мо-
ћног аскетизма нашег средњовековног
државства”, пише Црњански, „од по-

Путовања Светог Саве, цртеж Александра Дерока

САВИНА ПУТОВАЊА

Путовање је највећа школа
под условом да човек не путује
слеп и глув

Савина путовања, од првог, кад је као младић Растко по-
бегао на Свету Гору, до последњег, када је на повратку у Ср-
бију умро у Трнову 1235. године, увек су била дубоко сад-
ржајна, увек са одређеним циљем – све да ојача, учврсти, про-
свети, унапреди, организује и осамостали Српску народну
цркву, а самим тим и државу која се тек формирала и којој су
претиле велике опасности не само од Византије, Бугарске и
других суседа, већ и од самих синова Рашке по оном: „Вели-
каши проклете вам душе на комате раздробисте царство...”

Велика је сличност између Саве и исто тако неуморног
путника и просветитеља Доситеја Обрадовића, коме је Сава
Немањин вероватно био пример. Као што Сава, први српски
архиепископ, постаје најоданији и најутицајнији сарадник
Стефана Првовенчаног, тако је и Доситеј био десна рука Ка-
рађорђу у кога је вожд имао највеће поверење и кога је ценио
не само као врло ученог човека већ и као искреног родољуба
и просветитеља.

Прећи десетак хиљада километара ондашњим рудимен-
тарним средствима транспорта, а на путу на сваком кораку
вребају куга и колера са Истока, гусари на мору, разбојници
на копну и многе друге невоље, могао је учинити само одлу-
чан, постојан, динамичан и храбар човек који зна шта хоће и
који има одређен циљ.

Док је прво Савино путовање у Свету земљу било, пре
свега, испуњење његове давнашње жеље да посети Христов
гроб, друго је представљало „најдужи, најтежи и дипломат-
ски, државнички, верски и медицински најуспешнији пут”,
тврди Јован Туцаков. Кренуо је коњем из Жиче, а наставно
бродом из Старог града (Будва) преко Средоземног мора до
Акра, Александрије, наставља долином Нила до Великог Ва-
вилона (Каира), преко Сиња стиче до ушћа Тигра и Еуфрата.
Враћа се преко Јерусалима, Антиохије и Јерменије. Одлази у
Никејско царство, у Цариград, а преко Црног мора у Месем-
врију. Своје дуго путовање у живот завршава у Трнову, у по-
сети бугарском цару Асену II.

ПОРЕКЛО ИМЕНА РАСТКО

Старо српско име Растко или Растислав највероватније
потиче од назива једног дрвета, према коме „српски народ
има велико поштовање”, од храста.

Стари, огромни храстови представљали су за народ бо-
жанство, место за окупљање и молитву, приношење жртви.
Тада се на његово стабло урезивао крст – „нико не сме да од-
сече такав хрест, нити опало суво гране с њега да гори, јер
би се тако кућа угасила или бар би му рука усекла”, пише у
„Речнику српских народних веровања о билама”, Веселина
Чајкановића. Под хрстом се некад „окупљају ђаволи”, па
„храстовом метлом стара вештица посвећује нову вештицу”,
а „три храстове гранчице се користе за терање урока кад је
дете уречено”. Бадњах је најчешће од храста.

Особине које се Растку Немањинцу, Светом Сави предају
у народним предањима којеј сличности са особинама које
се приписују хрсту. Речено вештачство. Чак се тврдило
да се болест може пренети, пребацити на хрест.

НАРОДНА ПРЕДА О СВЕТОМ САВИ

Ни једној личности српске историје није
ко народних предања колико Св. Сави. Није
традицији дужи од њега. Ни у једном се лику
ва таложили наноси митолошког и хришћан-
ског и историјског, стварног и легендарног,
мотивског, националног и општег.

О Св. Сави постоје многе анегдоте и по-
испреда и праве легенде, у које је увео и ел-
ранијих митова. Он је божанство које путује
земљама заводи ред и благостање, учи народ
па, како да добије ватру, жене да кувају, ме-
праве сир, коваче да кују гвожђе, виноградар
вино...

Наш угледни историчар Владимир Ђе-
књижи „Свети Сава у народном предању” (19-
још у 19. веку народ долазио на милешевске
носио болеснике. „Тај (светосавски) култ уост-
и данас. Има чак веровања да је Свети Сава
ко свети Аранђео и свети пророк Илија и да је

Тешко приступачна Сава и пећина код

љи, али га ми не видимо”, пише Ђековић и
којима се највише причало о сави почетком

Из књиге историчара Ђековића „Свети С
предању наводимо три приче о Сави да живи

ЋИВОТ СВЕТОГА САВЕ

Прича се да је ћивот Светог Саве из
руке неког Турчина из Хисарије. Онај је у
крушке. Да је тај ћивот светог Саве поштова-
крушке дужи држале и боље мериле.

САВИНА ПЕЋИНА

Код Милешева изнад Хисарије налази
ступачна Савина пећина. Ту је и једна стара
де, која се пред грешником као сваблежала
ћивом је у камену остала Сава да спавала. Је-
више људи па се почну отицати још да се пре-
се посваде. У један пут извор вода, и већ
кад су се парничари намирили.

САВИН ЦАКАТ

Кад је Свети Сава поштовао Милешеве
дође до једне новеће стијене и већу преле-
па се ту заустави и наслоња на камену на
мори. Кад је пошао даље, на камену остало је
нио остало је удубљење у камену једног
стијену народ зове Савин цакат.

ЕДАЊА САВИ

је није посвећено толико. Нико није живео у селу које нису осам векова хришћанског, биографског, хроничарског и

и приче, али је народ и елементе многих легенди чувајући по српским крајевима народ како да оре, које се плету, месец хлеб, плету, градаре како да праве

Ђорђевић у својој књизи "Савина" (1927) пише да је Савина развалина и до данас остала трајаје још и сада жива и да је и сада на зем-

Савина код Милешева

Ђорђевић и наводи крајеве у којима се налазио почетком 20. века. Савина је Свети Сава у народном називу за наш крај.

САВЕ

Савина из Милешева дошао у Крајеве у њему зими чувао Савину се по том што су

ИНА

Савина налази се тешко прилазно извор чудотворне вољом скрива. Пред пелицом. Једном дође тамо да се пре да се умије и у том крају, и избио је поново тек

АТ

Милешева по Херцеговини Пријеполја и Пљеваља долази на њу, да се мало одморим где се био наслојено распознаје лакат. Ту

ПРИЧА О СВЕТОМ САВИ

Кад је Свети Сава ишао по земљу,
Још пре свога рођења,
Док се звао Растко,
Као што иде и сада,
Само га не видимо,
А можда је то било и доцније.

Кренуо је Савиним стопама,
Ка Савиним извору,
На Савином врху,
Куда и ми идемо,
Јер другог пута и нема.

Када је негде око Савина дана
Наишао Савиним страном,
Напали су га пси,
Као што и сад нападају
Свакога ко се упути Савиним траговима.

Путник је најпре саставио три прста,
Како је одредио да се и ми крстимо,
Плашећи их знаком
Од кога су још више побеснели,
А ни до данас нису узмакнули.

Онда се сагнуо да дохвати камен,
Али камење беше замрзнуто,
Свезано за земљу студеним синцирима,
Јер беше јака зима,
Као и ове године,
Као увек око Савина дана.

Већ су разносили Савина стопала,
Савин кук и Савин лакат,
По продолима и јаругама земље
Због које је додељен свет,
Кад је Свети отпасао мач уста,
Једино оружје које је носио,
А које је и нама оставио,
Говорећи ове речи:

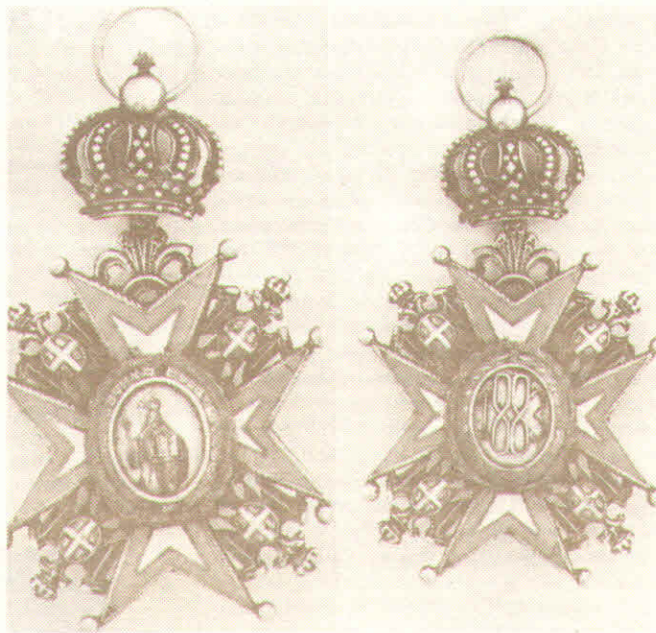
– Нека је проклета земља у којој су
Пашчад пуштена, а камење свезано.

Матија БЕЋКОВИЋ

ОРДЕН СВЕТОГ САВЕ

У Краљевини Србији установљен је био орден Светог Саве којим су одликовани заслужни људи, нарочито на просветном пољу. Још је цар Душан, сматра се, установио био орден Светог Саве, којим је обдаривао заслужне људе.

Крајем прошлог века Орденом Светог Саве одликован је домаћин Васо Новосел из села Страњани, који је са десетак других угледних домаћина у својој кући-брвнари отворио прву школу под суровим Јадовником. Зато је од окупаторских власти хапшен и злостављан и осуђиван од турског суда у Скопљу на 101 годину робије. Његов унук Милорад Новосел и данас чува ово високо одликовање као највећу породичну драгоценост и историјску реликвију.

Орден Св. Саве којим је српска влада 1883. године одликовала Васу Новосела из Страњани

вратка свога он блиста у сјају средњовековне теократије која је нашој држави, тадашњих времена, дала дубљи садржај. Јасна је намера Савина, од почетка, да помоћу легенде свога оца Симеона Мироточивог, помоћу цркве и православља организује државни живот на чврстим основама. Јасна је и његова намера да организација буде српска а не зависна од Цариграда и Грчке. По писању Теодосија, Стефан је Саву дочекао речима: „Добро дошао од Бога посланик, да научиш и нас и цео народ свога отацтва, да озакониш закон и обичај хришћанских народа и да украсиш у свему како треба. Ја ћу у свему бити слуга послушан твојој заповести као своме господару”.

Заједничка владавина Саве као духовног вође и мудрог саветодавца, и Стефана, као државника и владара српских народа, сматра се незапамћеном хармонијом деобе власти два брата у српској историји. Сава није прихватио позив свога брата да са њим заједно живи на двору већ је отишао у манастир Студеницу коју је још за живота саградио његов отац. На годишњицу Немањине смрти, 13. фебруара 1206. године постао је игуман овог манастира. О том златном периоду српске историје (1206–1217) док је Сава био игуман његов животописац Теодосије каже: „Проповедаше (Сава) крштење покајањем и за отпуштење грехова, јереси разараше, цркве уздизаше на здању и на темељу апостола и пророка а да је крајеугаони камен сам Исус Христос. Предаваше обичај народу и по апостолском суђењу, и обичајем и законом хистоменитих људи отацтво своје украшаваше, у црквама установљаваше по чину сва предања и славослављу и пјенију које је Светој Гори навиче... А онима који су били у власти забрањено беше да вређају народ, одасвуд се простираше вера благочашћа, сви ништи били су храњени а љубав између бића утврђиваше се поукама његовим. Јер његова реч сладошћу меда све је наслађивала. Чудеса и силе светих не биваху обични. Него молитвама једнога а помазивањем мирем другог духови изгањашу се, болесни исцељиваху се, ослабљени подизаху се, и много друго о чему није време да се говори”.

Стефановим крунисањем питање српске државности скинуто је с дневног реда. Не зна се да ли је Сава те 1211. године напустио поново земљу и отишао на Свету Гору у знак протеста због изазивања Стефановог за Рим или да би се даље борио за аутокефалност српске цркве. После боравка у испосници у ареји на Светој Гори Сава је отишао у Никеју да од цара и патријарха издејствује независност српске цркве. Цар је прихватио Савину молбу под условом да он сам по-

ставе архиепископ. На Ускрс 1219. године Сава је свечано рукоположен за епископа. Са актом о аутокефалности српске цркве Сава креће на пут у домовину, задржавши се у Хиландару, а затим у Солуну код митрополита Константина Месопотамита у манастиру Филокалу. Овде је Сава прикупио све што му је било потребно за организовање самосталне цркве.

Седиште своје архиепископије Сава је сместио у манастир Жичу где је осморицу својих монаха, које је већином довео из Хиландара, хиротонисао у епископе. Већ 1220. године српска црква оснива нове епископије, преузима грчке и потискује утицај латинских епископија у приморском залеђу српске државе.

И док се Сава бави учвршћивањем цркве српски краљ Стефан Првовенчани жури да одреди свог наследника пре него што „склопи своје велике, мудре очи и пре но што његове усне, првене од жудње за сластима, које су умеле тако ванредно да зборе, охладне и помодре“, како је лепо рекао Црњански. Пред смрт Сава је и њега замонашио и дао му монашко име Симон, а пошто је Стевановог сина Радослава поставио за краља, пожеље да испуни своју давнашњу жељу. Зато се укрца на лађу и отплови у Палестину, где је походио сва света места. У повратку свратио је у Свету Гору, па се вратио у Србију.

Прва му је брига била да опет пропутује кроз народ, и он поново предузме „канонску визитацију“, делећи свуда савете за богоугодан живот. Ова Савина путања и поуке и данас су се сачувале у предању српског народа, у многим причама и анегдотама.

Димитар Стевановић: ЦРКВА СВЕТОГ САВЕ НА ВРАЊАРУ

После шест година подиже се буна против краља Радослава. Сава окруни краљевском круном брата му Владислава, а Радослава закалућери у Студеници, наденувши му име Јован Монах.

Сава није био задовољан ни владавином свог другог синовца Владислава, који опет није довољно радио на јачању српске независности. Као што се Радослав ослањао на свог таста грчког цара, тако се сада Владислав прикључио свом тасту, бугарском цару Јовану Другом

ПРОСЛАВЕ СВЕТОГ САВЕ У СРБИЈИ

Народ је Светог Саву кроз предања и веровања почео да слави још у тринаестом веку. Слава и заслуге Саве Немањића нису заборављене ни под Турцима

ска слава Свети Сава. Почетком прошлог века ова слава проширила се и у друге крајеве (Војводину, Црну Гору, Босну и Приморје), где живи српски жи-

– прво скривено по црквама и манастирима, а затим се проширило по целом народу све до осаманаестог века. Савина прослава претворила се у просветну славу и постала школска свечаност, празник матерњег језика, словенске идеје, словенског јединства и наде у бољу будућност. Први писани траг о школској прослави Светог Саве датира из 1734. године и налази се у народној библиотеци у Бечу. То је уџбеник за трећи и четврти разред српско-латинске школе у Сремским Карловцима у коме се јасно види да на дан Светог Саве, 14. јануара, по старом календару, није било наставе, већ се ученици саветују да се на празник моле великом српском просветитељу и пријатељу. Тек у деветнаестом веку Свети Сава је постао патрон српских школа. Забележено је да је земунски протојереј Јефта Ивановић још 1812. године увео правила о школском торжеству на дан Светог Саве, с три године раније радници темишварске фабрике прогласили су Саву за затрона своје читаонице. Химна Светом Сави, претпоставља се да је настала између 1804. и 1807. године. Оригиналан рукопис није сачуван већ препис из 1932. године. То је песма која почиње речима: Поскликнем с љубовљу свјатитељу Сави, наши да покријет голуждравих глава, тамо венди, тамо слава где нашсрпски пастир Сава...“ Кнез Милош Обреновић је 1823. године донео наредбу да се дан Светог Саве слави као школска слава, а четири године касније Милош је запретио свима онима који тај дан не долазе у цркву и не затварају своје дућане глобом, апсом и телесном казном.

Михаило Обреновић је законом од 13. јануара 1841. године уредно да се обавезно сваке године слави као школ-

ваљ. Тако је тај дан постао највећи празник стотинама генерација ученика све до 1945. године. У новој Југославији у дворани АСНОС-а, у Београду у присуству страних војних мисија, Југословенске армије и свих чланова АВНОЈ-а свечано је 27. јануара 1945. године обележен овај дан. А онда је са коначним ослобођењем земље, нестало и прославе Светог Саве. Без писане забране мук је трајао све до прошле године, четири и по деценије.

САВА НЕМАЊИЋ СЛОВО О УМУ

Наш ум да буде на небесима у
гледању,

у красотама рајским,
у становима вечним,
на анђеоским зборовима,
у животу онде...

Какво ли ће ту бити збориште,
од мноштва људи,
од Адама до свршетка!...

Ради тога нам,
драга браћо моја,
треба туговати
и замишљати се у овом животу,
као они који су изван света,
као они који имају живот
на небесима.

ВЛАДИСЛАВ ТМУША СВЕТИ САВА НА МЕЉАКУ

Светосавски фрагмент у једном чину (одломак)

Догађа се при крају XIX века у селу Мељаку код Пљеваља.

(Прети крвопролиће због сукоба породица Лучића и Крваваца чији ће колач бити ломљен на школској слави)

ЛУЧИЋИ И КРВАВЦИ (хватају се за кубуре; покретом десне руке забацију кабинице)

ОСТАЛИ (у великом страху)
БАЦИ (збијају се у гомиле)

ПОП ЈАКОВ (после кратке паузе с нагласком): Сад ћемо да режемо колач у част и славу Великог Српског Просветитеља и Божијег Угодника Светитеља Саве Немањића! (Кратка, свечана пауза. Лучићи и Крвавци још држе колаче)

ПОП (наставља): Ви занте, драга браћо, шта је био за српски народ некад, а шта је сад. Свети Сава, кад се одрекао свијетлих царских двора и пријестоља, учинио је за тадашњу Српску Државу више него његов брат Стеван Првовјенчани краљ српски. Он је установио Српску Цркву, а успоставио је, браћо, и српску Школу. (...) Знате ли шта је то школа?

(Пауза. Народ ћути у свечаном миру. Крвавци и Лучићи кад виде да сад поп неће да ломи колач, повуку колаче себи, и тако још држе и стоје на подијуму)

ПОП (наставља): Школа није само кућа у којој се учи читати и писати, него је школа она свијетла збиља која је нама свијетлила пет стотина и више година и која нам је просвијетлила душе и умове наше да видимо и да знамо да смо Срби и да вјерујемо у освету Косова и Васкрсење наше Српске Државе! Ето, браћо, школа је та зубља а ту је зубљу запалио Велики Божји угодник и Српски Просветитељ Сава Немањић! Зато се, браћо, на данашњи дан скупљају Срби широм цијелог свијета да прославе свога Просвијетитеља и зато се данас у његову част реже колач. (...) Али ја, браћо, не видим овде ни једног колача!

САВА КРВАВАЦ и МИЛОВАН ЛУЧИЋ (у исто време): А мој? (Крвавци и Лучићи су узнемирени. Сви кивно гледају попа)

ПОП (као да није ништа видео, ни шта чуо; очи су му упрте у даљину, глас му пророчански али ипак помућен истинским болом): Шта је ово данас?... Је ли ово сан или јава... Мени се чини да видим два црвена крвава облака из којих сваки час може посукљати ријеку крви! (...) Је ли ово истина да се на Мељаку, на овој мртвој српској стражи, на сами дан Светога Саве, због проклетих наше неслоге просу... српска крв?!

НАРОД (полако, потмуло, али елементарном снагом...): Срамота! Срамота... Тешко вама!

САВА КРВАВАЦ: Онај крви хоће ко замеће кавгу!

МИЛОВАН ЛУЧИЋ: Ти је замећеш јер се намећеш.

КРВАВАЦ: Ко се намеће, никоговићу један!

КРВАВАЦ (бесно, вади кубуру): Ко никоговић? Је ли рђо од рђе? (Полете један на другог, али у задњем часу улети учитељ међу обојицу и с обема рукама уклања им кубуре).

(Ову једночинку пригодног садржаја Тмуша је први пут објавио 1927. године у сарајевској „Слободи“ под насловом „Поп Јаков“)

СВЕТИ САВА И СИНАН ПАША СИЛНИ

Књигу пише Мулагић Омере,
Од Сјенице, из Влаха Старога,

Те је праћа граду Цариграду,
На колена цару Суљману:
„Суљмане, царе од царева!
Да ли чујеш ил' нећеш да хајеш,
Шта се чини у царству твојему
На западу у Влаху Старома.
Овде има црква Миљешевка,
У цркви је неки ђаур Сава,
мртав био, па се осушио
Ђаури га свецем начинили.
Миљешевка ђаурска је ђаба:
О свецима и свакој нећели,
Ту је пуно ђаурских хаџија,
Што долазе, те се свецу моле.
Да је тако, нека и остане,
Ал' сам чуо и људи ми кажу,
Да кад свецу иду на клањање,
Баш и наши Турци Османлије,
Јел' истина ил' је лажа права:

Овај светац кажу, чуда чини:
Од слијених постају окати,
Глуви намах у часу прочују,
Немима се језик одрешује,
Хромима се ноге оправљају,
Манити се брзо паметују.
И још веле, ко су тамо били,
Да ће овај ђаурски светитељ,
Све нас Турке у Шам прегонити,
Ђаурина царства повратити.
Па те молим царе Суљмане,
Да уклониш ватру од ивера:
Ако букне добро бити неће,
По нас лоше, горе по ђауре.
Од Ђаура свеца да одузмеш,
Па га одмах на ватру наложи,
Нек остане прах и пепео суви.
Кад ђаури остану без свеца,
Онда ће га заборавит брзо,
И више се никад скупљат неће,
Код бијеле цркве Миљешевке;
Немају се ничему надати,
Њина нада наше поуздање“.

(„Свети Сава у нашим народним песмама“ Србољуб Љубибратић, Београд, 1923. год.)

Асену чијом се ћерком Беославом ожењено из очигледних политичких разлога. Владислав је био лукавији у односу са стрицем, знајући колики је Савин углед у народу и међу властелом. Тако он, да би придобио Саву, гради манастир Миљешеву и велико благо поклања светогорским монасима.

Сава већ стар слутећи да смрт није далеко полази из Студенице да још једном обиђе своју земљу. Жеља му је била да се на лицу места увери да ли народ поштује хришћанске законе, како се спроводи правда и ред међу људима, Сава је учио свој народ да „не треба враћати зло за добро, него ломити хлеб свој онима који гладују, и увести у дом свој ниште без крова“.

Пошто се уверио да је црква пригрлила све несрећне и сиромашне, обесправљене и да своју мисију у земљи није могао боље да изврши, духовни отац Србије сазива Сабор у Жичи да би се, сада последњи пут, опростио од својих владика и дворјана. Ту је Сава јеромонаха Арсенија рукоположио за свог наследника архиепископа. Тада се поново запути преко мора у Акру, Александрију, Сахару, Синај, Јерусалим...

У повратку Сава је застао у Трнову код бугарског цара Асена II, где је изузетно дочекан на трновском Двору. Он прихвата понуду да проведе велике празнике у Бугарској. О последњим данима Савиног живота његов биограф Теодосије каже да је провео у царским палатама делећи злато добијено од бугарског владара сиромашним: „После царева одласка обузе светогота болест и разумеле да га Бог зове к себи. И дозвавши ученике своје, и све свете и часне ствари које купујући беше сабрао у Палестини и у целој Сирији и у Египту, у Азији и Константинову Граду: часне свештене одежде и свећњачке златно коване и драгим каме-

њем и бисером украшене и остале црквене сасуде, многе свете мошти, све ово написавши заповеди да се једне однесу у архиепископију а друге у Студеницу. У писму дарова мир и благослов Владиславу краљу и својега престола намјеснику, блаженом Арсенију, и свој земљи народа свога, и тако отпусти своје ученике у српску земљу а сам остаде са мало њих... А у поноћ кад је свитао васкрсни дан недеље, причестивши се светим и животворним Христовим тајнама рече, као што и увек говораше: „Слава Богу за све!“

Свети Сава, Растко Немањић, умро је 14. јануара 1236. године у Трнову. Сахрањен је уз највеће почасти у маузолеју бугарских владара у цркви Четрдесет мученика у Трнову. Краљ Владислав је касније пренео Савине мошти у велику цркву Вознесења Христовог у манастиру Миљешева.

СПАЉИВАЊЕ МОШТИЈУ СВЕТОГ САВЕ

САВА НЕМАЊИЋ СЛОВО О МУКАМА

Помешах се са стоком неразумном
и изједначих се с њом,
бивајући убог добрим делима,
а богат страстима,
испуњен срамом,
лишен Божје слободе,
осуђен од анђела,
бивајући на смех бесовима,
обливен својом савешћу,
посрамљен свим својим делима.
И пре смрти бивам мртав,
и пре Суда сам се осуђујем,
пре бескрајне муке
собом сам мучен од очајања.

Бугарски цар Јован Асен, иначе таст српског цара Владислава, син Стефана Првовенчаног и унука Немањиног, дуго није хтео да дозволи преносење кости Светог Саве у Србију. Смат-

-паша одлучио, како би зауставио ширење устанка у Банату, да спали мошти Светог Саве, чији су лик српски устаници носили на својим заставама. Те,

Макета Храма Светог Саве на Врачару у Београду

рао је да је то „божји дар“ што је Сава умро у Трнову. Приповест каже да је после једног тешког сна цар ипак дозволио Владиславу да преузме мошти свог „светог стрица“ и пренесе их у Србију. Владислав је са мноштво дарова и поклона за бугарског цара и цркву отишао по мошти, а Савино тело дочекали су на граници архиепископ и епископи, властела и народ. Свети Сава сахрањен је у задужбини свог синовца краља Владислава у Милешеву, где се затим вековима сакупљао народ тражећи светитељеву помоћ.

1595. године, Турци преносе мошти из Милешеве кроз целу Србију на поље Врачарево поред Београда, одакле се преко Дунава видео Банат. Ту, да виде и знају Срби с обе стране Дунава, начини ломачу, стави на њу тело Светог Саве и потпали огањ. „Пламен се дизао високо и видео далеко“, казује у својој књизи о Светом Сави др Душан Љ. Кашић.

„Кад је спаљен Свети Сава, казује се у једној народној песми, затресла се земља, препукла је једна цамија, а многи мртви из гроба усташе“, наводи Ђоровић.

Овде су се окупљали не само православци већ и Турци. Тиме се култ Светог Саве све више увећавао у народу. Многи владари су долазили овде, на Савин гроб, да се крунишу. „У Бранковићевом летопису се прича, како је неки бег јавио надлежнима у Турској, да Турци верују Светом Сави и узимају знак крста и покрштавају се. С тога је вели, наређено да се спали тело светитељево...“ (Владимир Ђоровић). Рајко Веселиновић, историчар пише да је Синан-

Култ Светог Саве не само да није уништен његовим спаљивањем, већ се у народу још више проширио. Три века од тога догађаја родила се идеја о подизању храма Светог Саве на Врачару, на месту где су Турци расули његов pepeo. Савине речи „Молим вас који дођете после мене да довршите оно што ја, због краткоће времена нисам могао да учиним“, његови наследници нису заборавили.

Желећи да на достојан начин обележи ову годишњицу митрополит Михаил и сто угледних Београђана основали су 1825. године „Друштво за подизање храма Свети Сава“ на Врачару, чија градња још увек траје.

ВАСКО ПОПА ЖИВОТ СВЕТОГ САВЕ

Гладан и жедан светости
Напустио је земљу
И своје и себе

Ступио је у службу
Крилате госпoде

Чувао им златоруне облаке
И тимарио громове и муње
Сапете у књижуринама

Потрошио је све своје године
Зарадно змијоглави штап

Узјашао је штап
Вратио се на земљу
И ту нашао и своје и себе

Живи без година без смрти
Окружен својим вуковима

ИЗДАВАЊЕ ПОСЕБНОГ ДОДАТКА ПОСВЕЋЕНОГ СВЕТОМ САВИ ПОМОГАО ЈЕ ФОНД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА ОПШТИНЕ ПРИЈЕПОЉЕ.
У ТОКУ ПРИПРЕМАЊА ДОДАТКА КОРИШЋЕНИ СУ СЛЕДЕЋИ ИЗВОРИ:
МИЛЕШЕВА У ИСТОРИЈИ СРПСКОГ НАРОДА, САНУ, БЕОГРАД 1987, МИОДРАГ ПАВЛОВИЋ, АНТОЛОГИЈА СРПСКОГ ПЕСНИШТВА, СКЗ БЕОГРАД 1973, ИСТОРИЈА СРПСКОГ НАРОДА I, СКЗ БЕОГРАД 1981, САВА НЕМАЊИЋ – СВЕТИ САВА, САНУ, БЕОГРАД 1979, ТЕОДОСИЈЕ ЖИТИЈА, БЕОГРАД 1988, ДОМЕНТИЈАН ЖИВОТ СВЕТОГ САВЕ, БЕОГРАД 1988, МИЛОШ ЦРЊАНСКИ СВЕТИ САВА, ВЛАДИМИР ЂОРОВИЋ СВЕТИ САВА У НАРОДНОМ ПРЕДАЊУ, ИЗБОР ТЕКСТОВА ИЗВРШИЛИ: МИЛЕВА МАЛЕШИЋ, ВУЈИЦА БОЈОВИЋ И ЉУБОМИР ШУЉАГИЋ
ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК МИОДРАГ КАБАНИЦА
ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК МИЛЕВА МАЛЕШИЋ

